

Op zoek naar de late hoornschaal in de Eem

A. bij de Vaate & E.A. Jansen

Looking for *Musculium transversum* in the river Eem

The report of one specimen of the exotic species *Musculium transversum* in the river Eem was reason for exploring the river between Eemdijk and Eembrugge on December 9, 2006. In that part of the river littoral zones were absent due to the presence of sheetpile walls at both banks. However, some juveniles were found in a small eroded cove near the ferry bridge on the right bank at Eemdijk, and a range from juvenile to adult of *M. transversum* was found in a wet strip at the left bank north of Eembrugge (Fig. 1) in which its typical habitat was present, a mixture of sand and mud enriched with detritus.

De vondst van één levend exemplaar van de late hoornschaal, *Musculium transversum* (Say, 1829) in de Eem bij Eembrugge (Soes, 2006) was voor ons aanleiding ter plekke eens een kijkje te gaan nemen. Dat gebeurde op 9 december 2006, helaas een regenachtige dag maar toch gingen we vol goede moed op stap. Onze eerste stop was bij een brug over de watergang Laak in de Oosterpolder waar we doorheen reden richting Eem. Het had de voorafgaande dagen ook al stevig geregend waardoor er een behoorlijke stroming in de Laak stond.

Onze vondsten uit de Laak zijn vermeld in tabel 1. De Eem (rechter oever) bereikten we bij de veerstoep van de pont bij Eemdijk. Daar wachtte ons een teleurstelling. Beide oevers van de Eem bleken te zijn beschermd door een damwand. Bij de damwand was het water 2 tot 2,5 m diep terwijl de bodem daar besteed was. Geen geschikte biotoop dus voor late hoornschaalen en ook onmogelijk om er met onze schepnetten iets te kunnen uitrichten. Naast de veerstoep was een inhammetje, kennelijk bedoeld voor de roeiboot van de pontbaas. Op de olopemde bodem van dit inhammetje lag een aaneengesloten laag van open betonblokken, behalve op het hoogste deel waar deze blokken verdwenen waren. Dit leverde een klein stukje zandige bodem op waar we met ons schepnet doorheen konden gaan. De waterdiepte was er ca. 15 tot 20 cm. We hadden het vermoeden dat we er niet veel zouden aantreffen, omdat we er van uit gingen dat zo'n inhammetje telkens wel droog zou trekken als gevolg van passerende schepen, maar dat vermoeden bleek onjuist. Dat we er op het eerste gezicht geen *M. transversum* vonden verbaasde ons natuurlijk niet. Thuis bleek echter, bij het uitzoeken van het meegenomen materiaal, dat we toch een zevental juveniele exemplaren hadden gevangen. Maar daar kwamen we dus pas veel later achter.

We vervolgden onze tocht langs de rechter oever van de Eem richting Eembrugge. Halverwege probeerden we opnieuw de Eem te bemonsteren. We reden het erf van een boerderij op en mochten van de boer via zijn weiland naar de oever van de Eem lopen, nadat we hadden uitgelegd wat we aan het doen waren. Waarschijnlijk had die boer gedacht: "laat die twee maar even hun gang gaan, des te eerder ben ik van die twee lieden af". Want zeg nou eerlijk, welk normaal mens gaat er in de stromende regen op zoek naar een exotisch mosseltje in de

Eem? Aan de oever troffen we er dezelfde situatie aan als in Eemdijk. Dat was dus snel bekeken, geen enkele mogelijkheid om met onze schepnetten iets boven water te krijgen. Na een aai over de kop van de (waak??)hond van de boer en een mok koffie uit onze thermoskannen op naar de volgende locatie. We besloten direct door te rijden naar Eembrugge, de plaats waar Menno Soes die ene late hoornschaal gevonden had. De coördinaten van zijn vindplaats stonden in onze hersenen gegrift. Al snel kwamen we tot de ontdekking dat Menno waarschijnlijk vanaf een boot moet hebben bemonsterd met een bodenhopper want de beide oevers bij Eembrugge waren identiek aan die op de beide voorgaande locaties, dus niet te bemonsteren met een schepnet! Bij de jachthaven, waar nu nauwelijks nog boten in het water lagen, beproefden we tevergeefs opnieuw ons geluk. Van een diepte van ca. 1,5 tot 2 m haalden we wel wat tweeklepigen boven water, maar helaas geen *Musculiums*. Die ene late hoornschaal van Menno kon toch niet de laatste zijn geweest? We speelden al met de gedachte om op de volgende voorjaarsvergadering van de NMV het voorstel te doen de triviale naam van de soort te veranderen in "laatste hoornschaal". Maar die gedachte kwam ongetwijfeld op vanwege het slechte weer. Aan opgeven dachten we echter nog niet.

Figuur 1. De doorgegraven meander ten noorden van Eembrugge met in de cirkel de bemonsteringslocatie (afbeelding afkomstig van Google Earth)

Op de inventarisatieatlas die we bij ons hadden zagen we dat er ten noorden van Eembrugge een doorgegraven meander was (Afb. 1) en wellicht dat de oever ervan

niet beschoeid zou zijn. Door het doorgraven van de meander was een eiland ontstaan, het Ocrieteiland, dat te bereiken was via een brug. Op het eiland aangekomen gingen we eerst naar de oever van de doorgegraven Eem. Wat we daar zagen deed onze hoop herleven. Langs de oever lag een zogenaamde plasberm (Afb. 2). Voordat we de auto uit waren wisten we voor ons zelf al dat daar de habitat van *M. transversum* aanwezig moest zijn. En dat bleek inderdaad het geval, een bodem van slibrijk zand met veel detritus, waarschijnlijk afkomstig van de oeervegetatie. Met een diepte van 0,5 tot 1 m was de plasberm goed te bemonsteren. En u raadt het al, de late hoornschaal was er talrijk aanwezig, van juveniel tot adult! Ongeveer net zo talrijk als een andere exoot, *Corbicula fluminea*, waarvan eveneens juvenielen en adulten werden waargenomen. Inmiddels was het ook droog geworden. Eind goed al goed, eigenlijk eindigt deze bijdrage dus net als een sprookje!

Literatuur

SOES, D.M. (2006): *Musculium transversum* (Sphaeriidae) in de Eem. - Spirula, 352: 113-115.

Adressen van de auteurs:

A. bij de Vaate
Oostrandpark 30
8212 AP Lelystad
E-mail: vaate@planet.nl
&
E.A. Jansen
Delta 68
8224 EP Lelystad
E-mail: natura-parva@planet.nl

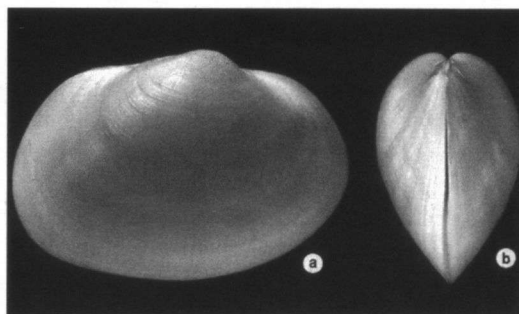

Figuur 2. De plasberm waarin de late hoornschaal werd aangetroffen

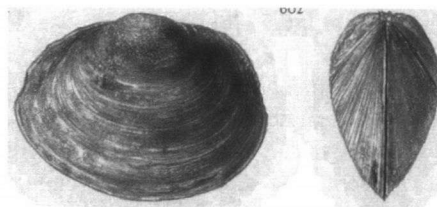
Soorten	plek 1 (Laak)	plek 2	plek 3	plek 4
<i>Anisus vortex</i>		+		+
<i>Bathyomphalus contortus</i>				+
<i>Bithynia leachii</i>	+			
<i>Bithynia tentaculata</i>	+	+	+	+
<i>Corbicula fluminea</i>		+	+	+
<i>Dreissena polymorpha</i>	+	+	+	+
<i>Ferrissia wautieri</i>		+		+
<i>Gyraulus albus</i>			+	+
<i>Hippeutis complanatus</i>				+
<i>Lithoglyphus naticoides</i>			+	
<i>Musculium transversum</i>		+		+
<i>Physa fontinalis</i>	+			+
<i>Physella acuta</i>				+
<i>Pisidium henslowanum</i>		+	+	+
<i>Pisidium nitidum</i>				+
<i>Planorbis cornutus</i>	+			
<i>Planorbis carinatus</i>	+			
<i>Planorbis planorbis</i>	+			
<i>Potamopyrgus antipodarum</i>	+	+	+	+
<i>Radix ovata</i>				+
<i>Radix peregra</i>	+	+	+	+
<i>Sphaerium corneum</i>	+	+	+	+
<i>Unio pictorum</i>		+	+	+
<i>Unio tumidus</i>			+	
<i>Valvata cristata</i>		+		+
<i>Valvata piscinalis</i>	+	+	+	+
<i>Viviparus viviparus</i>		+	+	+

Tabel 1. Overzicht van de aangetroffen mollusken op de bemonsterde locaties.

Coördinaten (x/y):
plek 1: 155,857 / 472,202
plek 2: 150,973 / 474,094
plek 3: 149,591 / 470,242
plek 4: 149,718 / 471,394

Musculium transversum (Clayton le Moors, Lancashire). Copy from Killeen, Aldridge & Oliver (2004): Freshwater Bivalves of Britain and Ireland.

Musculium transversum (Amsterdam, Diemerzeedijk). Copy from Gittenberger et al. (1998): Nederlandse Fauna, 2. De Nederlandse Zoetwatermollusken.